

Pedagogy

- Haljan, 2016* – Haljan O.I. Ideja sub'jektivnosti osobystosti jak predmet naukovy-pedagogichnogo poshuku : kategorijno-ponjattjeve pole doslidzhennja / O.I. Haljan // Naukovyj visnyk Nacional'nogo universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannja Ukrai'ny. Serija «Pedagogika, psihologija, filosofija» / Redkol. : S.M. Nikolajenko (vidp. red.) ta in. – K. : Milenium, 2016. – Vyp. 233. – S. 339-347.
- Ignat'ev, 2000* – Ignat'ev P.N. Ocherk o ruskoj shkole [Jelektronnyj resurs] / P.N. Ignat'ev : [publ. po mashinopis. tekstu] ; / predisl. i podgot. V.A. Vladykinoj // Pedagogika. – 2000. – №2. – S. 52-59. – Rezhim dostupa : <http://www.intellect-invest.org.ua>.
- Kalachev, 2010* – Kalachev A.V. Proekt shkol'noj reformy P.N. Ignat'eva : kurs na demokratizaciju obrazovanija / A.V. Kalachev / Istoriko-pedagogicheskoe znanie v nachale III tysjacheletija : postizhenie pedagogicheskoy kul'tury chelovechestva. Materialy Shestoj nacional'noj nauchnoj konferencii (11 nojabrja 2010 g., g. Moskva) ; [red.-sost. G.B. Kornetov]. – M. : ASOU, 2010. – S. 56-60. (Serija «Istoriko-pedagogicheskoe znanie». Vyp. 31).
- Kljuzhev, 1917* – Kljuzhev I. Graf P.N. Ignat'ev i nashe narodnoe obrazovanie / I. Kljuzhev // Vestnik vospitanija. – 1917. – №2. – S. 56-99.
- Konstantinov, 1956* – Konstantinov N.A. Ocherki po istorii srednej shkoly (gimnazii i real'nye uchilishha s konca XIX veka do Fevral'skoj revoljucii 1917 goda) / N.A. Konstantinov. – M. : Izd-vo Mosk. ped. in-ta, 1956. – 247 s.
- Trudy, 1916* – Trudy Kievskago pedagogicheskago s#ezda (12–19 aprelja 1916 goda). – K. : Tipografija T-va I.N. Kushnerev# i Ko, 1916. – 779 s.
- Shamraj, 2014* – Shamraj V.V. Pedagogika jak praktyčno-dijeva svidomist' / V.V. Shamraj / Synergetyka i tvorchist' : monografija / za red. V.G. Kremenja. – K. : Instytut obdarovanoi' dytyny, 2014. – S. 266-279.
- Sharavara, 2011* – Sharavara T.O. Istoriografija osvithnih reform u rosij'skij imperii' drugoi' polovyny XIX – pochatku XX st. / T.O. Sharavara // Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal. – 2011. – № 5. – S. 147-161.

УДК 37.013.73

Галина Груць

СЛОВО ЯК САКРАЛЬНИЙ СИМВОЛ: ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Розглянуто проблему формування особистості студентів засобами слова як сакрального символу та обгрунтовано її актуальність. Доведено, що слово є знаком і водночас символом, за допомогою якого народжується текст, аналіз якого розкриває образно-смісловий тезаурус людини, створюючи можливості для емпіричного вивчення категорій світосприймання. Проаналізовано групи слів за лексико-семантичним наповненням та з'ясовано, що лише при умові відповідального ставлення до слова, до власного мовлення суспільство буде духовно та психічно здоровим. Наведено приклади творчих завдань щодо роботи зі словом на практичних заняттях з педагогіки.

Ключові слова: символ, слово, елітарна лексика, сакральна лексика, субституційна лексика, зоологічна лексика, виховання, мовна культура, духовна культура.

Рассмотрена проблема формирования личности студентов словом как сакральным символом и обоснована ее актуальность. Доказано, что слово является знаком и одновременно символом, с помощью которого рождается текст, анализ которого раскрывает образно-смысловый тезаурус человека. Проанализированы группы слов по лексико-семантическому наполнению, выяснено, что только при условии ответственного отношения к слову, к собственной речи общество будет духовно и психически здоровым. Приведены примеры творческих заданий, касающихся работы со словом, на занятиях по педагогике.

Ключевые слова: символ, слово, элитарная лексика, субституционная лексика, зоологическая лексика, воспитание, языковая культура, духовная культура.

The article investigates the problem of students` personality formation by means of the word as a sacral symbol and justifies its importance and development. The purpose and tasks of the article are formulated, the content is presented. It is proved that the word is both a symbol and a with the help of which the text is embodied. Its analysis opens person`s thesaurus of images and content, thus, creating opportunities for empirical study of world perception categories. The research paper analyses groups of words according to lexical and semantic content and concludes that only upon the condition of responsible attitude towards the word and ones own language, society will be 'healthy' spiritually and mentally. The article presents the results of the survey, examples of problematic tasks as to how to work with the word on the practical classes in Pedagogics. The conclusions regarding the problem of students` personality and their language culture formation by means of the word as a sacral means are provided.

Key words: *symbol, word, elite vocabulary, sacral vocabulary, substitutional vocabulary, zoological vocabulary, moral education, language culture, spiritual culture.*

Постановка проблеми. Слово є найголовнішим медіатором сакрального в освітньому процесі. Тому аналіз символічно-сакрального наповнення слова має важливе значення для дослідження проблеми розвитку особистості студентів на основі духовної культури.

Символ як маркер сакрального найбільш яскраво виявлений у сфері мистецтва. Мистецтво завжди має символічний характер і не обмежується лише зображенням будь-яких об'єктів навколишнього світу. Символічна маніфестація сакрального, яка значною мірою відбувається у сфері мистецтва, є значною передумовою для розкриття місця та ролі сакрального в естетичному процесі взагалі. Саме мистецтво, з одного боку, є однією з неоцінених сфер, у якій сакральне безпосередньо виявляє себе, з другого – мистецтво, передовсім релігійне, відіграє важливу роль у залученні людини до світу сакрального, божественного, роблячи «потаємне» й невиразне за своєю природою сакральне доступним для чуттєвого сприйняття через відповідну символіку. Оскільки педагогіка – це не лише наука, а й мистецтво, яке покликане плекати душу людини, здійснювати процес формування і розвитку особистості в першу чергу через слово, то надзвичайно важливо сакралізувати цей процес, щоб під час навчання студенти хоча б частково зрозуміли свою земну особистісну місію, місце в суспільстві, призначення, спробували здолати власне «его», зуміли побачити чисту й красиву душу, вкладену в них Творцем.

Актуальність і розробленість проблеми. На сьогодні актуалізується постмодерна ідея розгляду дійсності як тексту сакрального людського досвіду та вагомого засобу побудови філософських сентенцій за допомогою системи мовних одиниць. Головним засобом пізнання світу з давніх давен справді є слово в усій його історично-культурній динаміці й розмаїтті. Людська природа ще з часів Платона вважалась подібною до складного тексту, значення якого повинно бути розшифрованим філософією. Витоки поширених ідей західної семантичної філософії першої половини ХХ століття знаходимо також у стоїчній та августинівській відповідності знаку до усвідомленого змісту. Ось чому для

сучасного педагога-філософа важливий не лише частковий поверховий розгляд конструктивних елементів значення мовного знаку, диференційних ознак лише певного окремого значення слова, але й розуміння мовного знаку як кодового апарата сакрального людського досвіду, за допомогою якого формується духовність студентів, а також гармонізуються їх особистості. Крім того, вивчаючи педагогіку, студенти повинні усвідомити, що процес виховання людини це не лише формування певних особистісних якостей, а й трактування її як «вимовленого слова».

Проблемі формування особистості через слово та його сакральне наповнення приділяється значна увага в дослідженнях таких науковців: Г. Богін, Л. Варзацька, М. Вашуленко, В. Карасик, Ю. Караулов, Л. Мацько, М. Понтилюк, Л. Скуратівський, Г. Шелехова та інші.

Мета статті. Простежити значення слова як сакрального символу та з'ясувати роль сакральної лексики у формуванні особистості студентів. Проаналізувати групи слів за лексико-семантичним наповненням та продемонструвати використання творчих завдань на заняттях з педагогіки з метою розвитку духовності студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. Оскільки мова складається зі слів, а слово – одне з чільних одиниць мови, то воно виконує певну символічну функцію – маркує реальність за допомогою знаків. «Слово – двостороння одиниця, йому притаманні всі знакові функції, через що є підстави саме слово вважати мовним знаком» [Кочерган, 2010: с. 31].

Хоча слово і є знаком, однак, на думку Г. Шпета, не кожний знак – слово [Шпет, 1989: с. 380]. Бо у слові є щось таке, що відрізняє його від звичайного знаку: його внутрішня сутність. Слово – особливий знак. Звичайний же знак не можна інтерпретувати, оскільки інтерпретація – спромога розуміння знаку в різних контекстах. Тому можливість інтерпретування слова в різних контекстах відрізняє його від звичайного знаку. Слова нерідко мають низку прямих значень, а також і багато метафоричних.

Слово створюється як символ. Певному сполученню звуків людина надає якогось значення. Коли слово починає функціонувати, воно сприймається органами відчуття таким чином, що значення органічно притаманне самому сполученню звуків, тобто слово функціонує не в символічному контексті, а як знак. Існуючи у мові, слова-символи можуть взаємодіяти з різними структурами пізнання. Таким чином народжується текст, аналіз якого розкриває образно-смісловий тезаурус людини, створюючи можливості для емпіричного вивчення категорій світосприймання.

Символ теж знак, але знак особливий, який уже в своїй зовнішній формі містить зміст виявленого у ньому уявлення [Шпет, 1989: с. 380]. Символ заснований передовсім на живому спогляданні дійсності, отже, він є її відпечатком. Уміння людей оперувати символами засвідчує про доволі розвинутий стан культури. Упродовж усієї історії людства створювалися

символи як образне відображення дійсності, народних світоглядних уявлень. Усе довкілля вважалося одухотвореним, наділялося символічними функціями. Символізація як умовний прийом, що кодує специфічну форму ціннісно-естетичного ставлення до всього навколишнього, глибоко пронизує культуру. Символічне розуміння культури полягає в тому, що вона уможливує вслухання у неказане, проникнення й милування небаченим. У цьому й полягає найважливіший ціннісно-естетичний критерій уявлення.

У людській мові існують слова-символи, які виступають своєрідними «кодами» до різних структур пізнання. Слова-символи можуть вступати у взаємодію з «кодами пізнання», що включають у себе універсальний, соціокультурний і особистий смисл. Слова-символи містять у собі зміст, пов'язаний із індивідуальним і культурно-історичним надбанням.

Важливу роль у формуванні мовної культури особистості студента відіграють знання про символіку слів та їх лексико-семантичне наповнення. Так, українські слова за лексико-семантичним наповненням, на думку О. Братко-Кутинського, можна поділити на декілька груп [Братко-Кутинський, 1996: 304 с.]. Якщо вибудувати ієрархію лексем за значенням, то вона матиме такий вигляд:

1. Сакральна лексика.
2. Елітарна (аристократична) лексика.
3. Інформаційна (оперативна) лексика.
4. Субституційна (замінна) лексика
5. Зоологічна лексика.

Із сакральним значенням слова вживаються у Божественній літургії, у молитві, обряді, розмові з прадавніми, у клятві, присязі, у сповіді, в народній пісні, у наповненій високою естетикою поезії, в освідченні у коханні. До такого звучання слова людина йшла доволі тривалий час. Від простої спроби пояснити світ – до намагання зазирнути у космос, розщепити ядро, розшифрувати геном. Сакральне наповнення слова – прояв найвищого рівня духовності. Таким наповненням освячені найяскравіші взірці духовно-моральної культури, де є пошуки добра та істини, де героїзм, жертвовність підносять людину над буденщиною. Сакральне насичення піднімає носія слова на щабель духовного змісту слова. Воно робить людину відповідальною, а отже, – вільною. З ним може зрівнятись лише мовчання. Адже мовчання – це початок етики, зародження кохання, це одна зі спроб пізнати Бога та Істину.

Варто зазначити, що найбільш глибоке змістове навантаження притаманне християнським культовим служінням. Вони пронизані таїною, а за словами відправ відчувається глибинна духовність. На жаль, деякі протестантські секти, надмірно заполітизовані конфесії, а також деякі українські партії спрощують слово, знецінюють його, надаючи йому виключно утилітарної функції, тобто здійснюється десакралізація слова.

Pedagogy

Так, спроби привласнення сакраментальних слів свобода, Батьківщина, солідарність, Україна окремими партіями руйнують первинну семантику сакральних слів і завдають непоправної шкоди мові як дому буття людини.

Християнська релігія народилася зі слова, з його сакрального забарвлення. Згодом християнство розкріпачило особистісні потреби людини, запропонувавши їй свободу вибору, створило високу етику та естетику. Зрештою європейський цивілізаційний простір є породженням християнства: християнська культура створила церкву, церква – європейську цивілізацію. На сьогодні церква, незважаючи на те, що вона є найконсервативнішою інституцією світу, вдосконалює свої функції. Якщо попервах це були виключно культові служіння, то, розвиваючись, вона перебирає на себе як морально-етичні та естетичні, так і світоглядні проблеми людства, а також розробляє глибоку парадигму філософії людини.

Криза марксизму-ленінізму, розвинутого соціалізму, відсутність розвитку філософії екзистенціалізму, а також революція інформаційних систем, які сприяють розвитку економіки і вирішенню соціальних проблем, творять інноваційну парадигму і наближають зміну цивілізацій: цивілізація фізіології має поступитися першістю на користь цивілізації розуму та духу. Це буде початком розуміння місії людини, творенням нової філософії особистості. Ми переконані, що цивілізацію духовності та розуму створить християнство. Так само, як створило сучасну європейську цивілізацію. Безперечно, її не можна ідеалізувати – надто багато крові пролилося заради того, аби вона утвердилася, але найважливіші її принципи – права людини та повагу до людини – вдалося закріпити.

Філософія буття сформувалася, спираючись на матеріальну зацікавленість, а тому домінувала в суспільствах і пригнічувала розвиток філософії людини. Нерозвинена філософія людини дозволила з'явитися інквізиції, а філософія буття використовувалася як механізм розправи і як спосіб втечі від страху. Філософія буття породила так званий соціалістичний реалізм, який убиває мистецтво, а отже, слово, а зі словом – людину. Із утратою сакраментального наповнення слова людина втрачає себе, зв'язок з прадавними, з усесвітом і впорядковує своє життя таким чином, щоб отримати фізіологічне задоволення. Саме тому філософія буття ніколи не була наповнена високою естетикою. Натомість високою естетикою насичена філософія людини, яка намагається зберегти людську особу. А для цього треба повернути слову його семантичне наповнення, аби честь була честю, гідність гідністю, совість совістю, мудрість мудрістю, шляхетність шляхетністю, а людина, щоб розуміла, що вона не продукт безладних зв'язків, а особистість, яка створена за образом і подобою Бога.

Елітарне (аристократичне) наповнення слова формується на основі окремих моральних принципів, викарбовується, шліфується у певну етико-звичаєву норму і творить суспільний організм, у якому людина

почувається затишно і комфортно. У групах, де шанується елітарна семантика слова, людина не може бути ображена чи принижена. Тут послуговуються такими поняттями як честь, гідність, совість, любов, кохання, милосердя, доброта, офіра, відданість, вірність. У такому оточенні людина почувається вільною від обману, зради, нещастя, від будь-яких умовних вимог. Прагнення такої особистої суверенності, волі та свободи відображено у фольклорі, зокрема, в українському – у казці, пісні, баладі, думі. Аристократичне значення слова плекається в окремих соціальних групах повсякчасно і є фундаментом формування поведінкової моделі особистості.

Чим вищий духовно-моральний та інтелектуальний розвиток людини, тим більш сакральне семантичне наповнення її слова. Саме наповнення слова особистості визначає рівень розвитку її духовної культури. Легко спілкуватися з людиною, яка має сформований світогляд, ціннісні духовні орієнтири та життєві ідеали. Ніякі матеріальні блага не замінять розкоші спілкування зі шляхетною людиною. Таке спілкування збагачує, надихає, мотивує, виринає з колиби щоденщини.

Варто зазначити, що наші предки в побуті послуговувалися елітарною лексикою. Вони розмовляли поетичною, афористичною мовою, звертаючись до своїх батька-матері «батеньку-голубоньку» чи «матінко-сивая горличко», а хлопець до дівчини звертався словами «дівчино тихий походочку» Окрім елементів етики та вправного виховання, це ще й сформовані вміння чути світ, самого себе, людей навколо себе і Господа Бога через Слово – єдиний інструмент для розмови з Ним, із власною сутністю.

Саме тому необхідно дотримуватися культури спілкування і стежити за змістовим наповненням слова кожному члену соціуму. Лише при умові відповідального ставлення до слова, до власного мовлення суспільство буде духовно та психічно здоровим, а слово виконуватиме не лише соціальну функцію, а й елітарну та сакральну. Без цього усвідомлення важко створити коректний і доброзичливий до людини соціальний простір.

Наші заняття побудовані таким чином, аби студенти могли відчувати сакральне наповнення слова, зокрема, художнього, поетичного. Вони вчаться працювати над словом, відчувати будь-який порух у його значенні, найменшу особливість сполучуваності з іншими словами, можливість його ритмомелодики, природу його асоціативних зв'язків, тобто проникають в життя слова, формуючи власне мовне чуття. Так, на практичних заняттях за темою «Урок – основна форма організації навчання» студентам були запропоновані завдання творчого характеру: підібрати позитивні прикметники до кожної літери слова «урок», написати Гімн уроку, есе на тему «Навчання як любов» тощо. Використання таких завдань одуховлює навчальний процес, оскільки студенти не тільки засвоюють тему, а й проникають у сутність понять.

Pedagogy

До кожної літери слова «урок» студенти підібрали велику кількість позитивних прикметників:

У – урочистий, унікальний, універсальний, увиразнений, усвідомлений, успішний, уславлений, усміхнений, українознавчий, улюблений, умілий, унормований, учнівський, учительський;

Р – радісний, рідний, родинний, розвивальний, результативний, райський, рольовий, раціональний, ритмічний, рефлексивний, рухливий, різнокольоровий, робочий;

О – оригінальний, окрилений, осяйний, одуховлений, обожений, омріяний, охайний, одухотворений, оперативний, очікуваний, ошасливлений, оглядовий, оптимістичний, особливий, осмислений, організований, оптимальний;

К – комплексний, комбінований, культурний, казковий, креативний, класний, колегіальний, колективний, конкурсний, корисний, красномовний, комунікативний, кмітливий.

Студенти висновували, що, всі типи уроків, які існують у сучасній дидактиці, мали б, окрім традиційного аналізу за певними параметрами, оцінюватися й за допомогою запропонованих прикметників.

Із величезним ентузіазмом і заповзятістю виконували студенти й інші творчі завдання. Їхні роздуми – зразки оволодіння сакральною лексикою.

Пропонуємо «Гімн Уроку», написаний студенткою групи ФА – 24 Томахів Маргою «Уроче! Твоє слово кожне пророче».

Уроче! На твоєму ясному чолі в'ється вузька але яскрава стрічка. Ім'я їй – Тема. І щоразу, коли ти, Уроче, заходиш у класну вітальню, змінюється твоя Тема-стрічка, новими діамантами-літерами спалахує вона. А яка чудова прикраса оповила лебедину шию твою, Уроче. Це вже не ледь помітна стрічка, а намисто із найбільш вишуканих слів-перлин, які прилягають одна до одної, утворюючи чудове сплетіння – Мету. Адже погодься, Уроче, що без неї Ти будеш плутатися в лабіринтах власної безпорадності й хаосу. І ось нарешті, Уроче, настає твоя справжня робота: довіряти але й перевіряти, навчати, виховувати, пояснювати, тлумачити, з'ясовувати, розповідати, переказувати, повторювати, писати, мислити, мріяти, фантазувати, радіти, засмучуватися, пишатися, вірити, надіятися, любити, стомлюватися, перепочивати, слухати, дивитися і працювати.

Уроче! Де знайти мені слова, щоб заспівати Тобі осанну? Адже Ти – одна з найголовніших істот у Палаці знань, що зветься Школою. Ти маєш силу, яку не здатні поруйнувати ні час, ні стихії, ба, навіть Всевишній. І найдавніших часів і донині царюєш Ти у школі, і достойної заміни для Тебе й досі не знайшли. Ти здатний, Уроче, зупинити відчайдухів, неслухів і завести їх у класні світлиці, аби наповнити їхні голови добрим, світлим, вічним. І найважливішим, мабуть, є те, що Ти, Уроче, маючи побратимів у світі, тримаєш Всесвіт на своїх плечах. А за це Тобі, Уроче, хвала, честь,

поклоніння, вдячність і пошана від усіх – і дорослих, і дітей, тих, яких Ти зараз тримаєш у своїх обіймах».

Інформаційна лексика. Слово використовується як інструмент для порозуміння між різними соціальними угрупованнями. Будь-яка соціальна структура об'єднується на основі певної ідеї – створити щось геніальне чи просто красиве, зберегтися, заробити і навіть вкрати. Ідея натомість пропонує способи і засоби спілкування. Очевидно, що найкращим засобом є слово. Залежно від того, яке наповнення має ідея, такої ж ваги набуває слово і його значення для групи. Без такого засобу як слово соціальна структура не має перспективи для власного розвитку.

Субституційна лексика. Слово використовується як пароль, символ, гасло. Для цієї лексики характерні непряме семантичне наповнення або відсутність змісту як такого; слова заповнюють інтелектуальний вакуум; використовуються у специфічних соціальних групах, у сумнівному бізнесі, в кланових об'єднаннях та лівацьких партіях; можливе вживання обценних лексем. Приміром, депутат Верховної Ради України весь час теревенить про «захист народу», про те, що він опікується його долею, що для нього «народ» – це те, заради чого він працює. Але це не відповідає дійсності. За цими словами порожнеча Знецінювання семантики слова відбувається вкупі зі знеціненням совісті, честі, гідності, моралі, тобто з деградацією людини. Так, для більшості депутатів «Чесне слово» – всього лише форма; ця словосполука субституційно наповнена, бо і той, хто говорить, і той, хто слухає, мають однакове уявлення про честь, гідність – для них вони не існують. А якщо й існують, то лише як слова, за якими порожнеча. Тобто семантичне наповнення найглибших моральних категорій для них відсутнє. Те, що культивувалося тисячоліттями і становить високу цінність у суспільстві, здевальвоване.

Приклади вживання субституційної лексики аналізували на заняттях з педагогіки під час розгляду тем: «Розвиток, формування, соціалізація і виховання особистості», «Мета виховання. Виховний ідеал», «Професійне педагогічне спілкування» та ін. Студенти дійшли висновку, що переважна більшість промов у Верховній Раді, виступів на телевізійних шоу позбавлена будь-якої логіки. Однак вони слугують сигналом для «своїх», тобто слова мають винятково субституційне наповнення, позбавлені внутрішнього змісту та вживаються як пароль.

Зоологічне наповнення слова збереглося з часу зародження свідомості у прадавніх людей. Здебільшого це вигуки на психічне чи фізіологічне подразнення. У зоологічному наповненні слова відсутні навіть зачатки абстракції, наприклад: «підем трахнемся», «пішли вмажем», «куди прешся», «ура!» («ура» з давньомонгольського означає «бий»). Вигуки на кшталт «увага!», «стережись!», «рятуйся!», «забирайся геть!» «ура» або ж подібні є у багатьох тварин), а віднедавна «х@йло» та ін. Отож, ми щодня чуємо слова, у яких виключно зоологічне наповнення: у транспорті, на роботі, на вулиці, у чергах, у сім'ї, у навчальних закладах тощо. І якщо ми

не реагуємо на них, а так буває майже у дев'яносто дев'яти відсотках, то це є свідченням того, що ми звикли до тваринної сутності нашого буття.

Зрозуміло, що якщо у просторі звучать слова, то вони впливають на соціум. Для виправдання вчинку іноді досить однієї фрази. Скажімо, «ворог народу». Це не невинна лексична одиниця, за фразою – трагедії мільйонів. Зараз це словосполучення табуйоване. Його вилучили з активного вжитку, зокрема, з політичного лексикону. Слово зняли, але вороги (уже справжні) залишилися.

Слово сприймається у просторі – духовному, естетичному, моральному, слово формує простір. А також руйнує його. Субституційне або зоологічне наповнення звукує простір до значення цього слова. «Куди прешся!», «Вали» – за цим специфічна естетика, специфічна культура. Власне те, що руйнує простір. І моральний, і духовний, і естетичний, і геометричний. Почувши таке, хочеться втекти звідти, або уподібнитись до носія вигуку і пустити в хід кулаки. Тому в зруйнованому просторі позитивне начало вижити не може. Воно народжується, страждає і, внаслідок неможливості реалізуватися, гине. Однак слово мстить за зневагу значенням людини у суспільстві, повагою до себе, ставленням дітей до батьків, зрештою, місцем в історії. Діти не поважатимуть батьків, учителів, студенти зневажатимуть викладачів, які обмежують свій словниковий запас словами зоологічного наповнення. Ця зневага стосується також можновладців, депутатів, чиновників усіх рівнів, бо влада і статки не є показниками шляхетності та інтелігентності посадових осіб.

Саме зоологічне наповнення слова деморалізує особистість. Лексика соціальних угруповань, у яких переважає зоологічне насичення слова, надає специфічного характеру як самим групам, так і кожному учаснику зокрема. На одному із занять з педагогіки «Сутність процесу виховання» ми запропонували студентам виконати завдання-гру «Перевертні». Вони повинні були скласти список зневажливих, образливих слів на адресу тих, хто їм не подобається, кого вони зневажають, а потім «перевернути» ці слова на позитивні. З боку викладача було прохання не пропонувати ненормативної лексики. Жлоб, нездара, лох, лайно, покидьок, паскуда, тварюка, піндос, підор, чмо, недоумок, кретин, дебіл, ідіот, подонок, мразь, скотина, собака, гнида, – лише незначна частина з численого переліку слів для оцінювання ближнього, запропонована студентами. У цьому переліку була відсутня обценна лексика, оскільки студенти врахували наше побажання. Якщо ж до названих слів додати ще й цілий том матюків, то все разом перетворює людину на те, чим її обзивають. Узагалі, брутальна лексика втоптує в сміття, обливає брудом такі найсвітліші для людини поняття як Бог, Вітчизна, дух, душа, мати. Людям, що не вживають мату й шанують Всевишнього, рідну матір, душевне та духовне здоров'я, злослів'я буквально вибиває ґрунт з-під ніг, травмує їхню психіку, емоційну сферу, робить беззахисними, завдаючи не уявного, а цілком матеріального удару. Екстрасенси впевнені, що вібрації

брутальної лайки руйнують тонку матерію, тобто духовні структури особистості, її почуття й думки. У такому психологічному просторі духовно зрілій і здоровій людині перебувати неможливо, оскільки там домінують тваринні закони. У соціальних групах, у яких лайка є нормою спілкування, чиниться духовне насильство над особою, вона там уневажена, безсильна й безправна. Саме такі групи часто приходять до влади, забруднюючи ноосферу України чорним піаром, негативом, злочинними діями, а засоби масової комунікації зазвичай є у їхньому підпорядкуванні.

Нами були проаналізовані результати анкетування серед молоді віком 17-20 років, у якому взяли участь 1200 респондентів Тернопільської, Вінницької, Херсонської, Київської, Львівської, Миколаївської областей. Серед запропонованих запитань кілька стосувалися проблеми мовної культури студентів, зокрема вживання зоологічно наповненої лексики. 90% опитаних послуговуються такою лексикою, не усвідомлюючи її руйнівного впливу.

Висновки. Аналізуючи значення слів, використовуючи різноманітні творчі завдання, ми зі студентами дійшли висновку, що через змістовий компонент предметів гуманітарного циклу викладачі повинні сакралізувати навчально-виховний процес у виші, використовуючи відповідну лексику (елітарну, сакральну), щоб сформувати духовну особистість студента з яскраво вираженою мовно-національною свідомістю; через слово поєднувати світогляд молоді людини з народом, його побутом, культурою, історією, закріпленими у знаках. Оскільки мовні символи (знаки) виступають оберегом національного коду, національної пам'яті кожного народу.

ЛІТЕРАТУРА

- Братко-Кутинський, 1996* – Братко-Кутинський. О Феномен України / О. Братко-Кутинський. – К. : Вечірній Київ, 1996. – 304с.
- Ващенко, 1994* – Ващенко Г. Виховний ідеал. Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 190 с.
- Гайдеггер, 2007* – Гайдеггер М. Дорогою до мови; пер. з нім. В. Кам'янець / М. Гайдеггер. – Львів: Літопис, 2007. – 232с.
- Гончаренко, 1997* – Гончаренко. С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
- Грінченко, 1994* – Грінченко Б. На безпросвітній путі. Про українську школу / Б. Грінченко // Дивослово, 1994, № 1. – С. 35-39.
- Гумбольдт, 2000* – Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 2000. – 400 с.
- Кочерган, 2010* – Кочерган М.П. Загальне мовознавство: Підручник / М. Кочерган. – К., 2010. – 464 с.
- Русова, 1996* – Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.
- Шевельов, 1987* – Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900 – 1941). Стан і статус / Ю. Шевельов. // Сучасність. – 1987. – №1. – С. 6-91.
- Шпет, 1989* – Шпет Г. Эстетические фрагменты // Сочинения / Г. Шпет. – М., 1989, с. 380.

- Bratko-Kutyns'kyy, 1996* – Bratko-Kutyns'kyy. O Fenomeni Ukrayiny / O. Bratko-Kutyns'kyy. – K. : Vechirniy Kyiv, 1996. – 304s.
- Vashchenko, 1994* – Vashchenko H. Vykhovnyy ideal. Pidruchnyk dlyapedahohiv, vykhovnykiv, molodi i bat'kiv / H. Vashchenko. – Poltava, 1994. – 190 s.
- Haydegger, 2007* – Haydegger M. Dorohoyudomovy; per. Z. nim. V. Kam'yanets' / M. Haydegger. – L'viv: Litopys, 2007. – 232s.
- Honcharenko, 1997* – Honcharenko. S. Ukrayins'kyy pedahohichnyy slovnyk / S. Honcharenko. – K. : Lybid', 1997. – 376 s.
- Hrinchenko, 1994* – Hrinchenko B. Nabezprosvitniy puti. Proukrayins'kushkolu / B. Hrinchenko // Dyvoslovo, 1994, № 1. – S. 35-39.
- Humbol't, 2000* – Humbol't V. fon. Yzbrannye trudy pyroyazykoznanyu / V. fon Humbol't. – M. : Prohress, 2000. – 400 s.
- Kocherhan, 2010* – Kocherhan M.P. Zahal'ne movoznavstvo: Piruchnyk / M. Kocherhan. – K., 2010. – 464 s.
- Rusova, 1996* – Rusova S. Vybranipedahohichnitvory / S. Rusova. – K. : Osvita, 1996. – 304 s.
- Shevel'ov, 1987* – Shevel'ov Yu. Ukrayins'kamova v pershiy polovnyidvadtsyatohostolitya (1900–1941). Stan i status / Yu. Shevel'ov. // Suchasnist'. – 1987. – № 1. – S. 6-91.
- Shpet, 1989* – Shpet H. Estetycheskye frahmenty // Sochynenyua / H. Shpet. – M., 1989, s. 380.

УДК 372.08

Галина Жирська

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ БІОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовано, що дослідницька компетентність є важливою умовою для саморозвитку особистості. Вона виявляється в осмисленій готовності і здатності самостійно овоювати та отримувати системи нових знань в результаті переносу змістового контексту діяльності від функціонального характеру до перетворювального. Представлено результати дослідження готовності педагогів до формування дослідницьких умінь та навичок учнів у процесі біологічної освіти. Зокрема, з'ясовано ступінь обізнаності педагогів щодо доцільності та способів формування умінь та навичок дослідницької діяльності.

Розглядаються шляхи формування дослідницької компетентності учнів у процесі вивчення біології. Розкриваються особливості організації спеціального вивчення методів наукового пізнання живої природи, формування дослідницьких умінь під час виконання різноманітних завдань. Продемонстровано, що до дослідництва можуть залучатися учні під час роботи з підручником, якщо його структура дозволяє здійснити перехід від передачі готових знань до створення умов для їх активного засвоєння та отримання практичного досвіду. Розкрито значення проектної діяльності для формування дослідницької компетентності старшокласників.

Ключові слова: компетентнісний підхід в освіті, дослідницька компетентність, дослідницьке завдання, дослідницькі уміння (аналітико-синтетичні, інформаційні, креативні), методи наукового пізнання, пошукова діяльність, проектна діяльність.

В статье обосновано, что исследовательская компетентность является важным условием для саморазвития личности. Она проявляется в осмысленной готовности и способности самостоятельно осваивать и получать новые знания в результате переноса содержательного контекста деятельности с функционального характера на преобразовательный. Представлены результаты исследования готовности педагогов к формированию исследовательских умений и навыков учащихся в процессе биологического образования. В частности, выяснена степень осведомленности педагогов относительно целесообразности и способов формирования умений и навыков исследовательской деятельности.